

Cumhuriyet'in On Beşinci Yıl Kutlamaları

Cumhuriyet'in 15.yıl kutlamaları Atatürk'ün sağlığındaki son 29 Ekim kutlamalarıdır. Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamaları için özel bir kanun çıkarılmasına mukabil 15. yıl kutlamaları için özel bir kanun çıkarılmamıştır.

Sanılanın aksine Cumhuriyet'in 15. yıl kutlamaları, Atatürk'ün hastalığının yarattığı burukluk dışında 10. yıl kutlamalarından daha yoğun bir yayın ve kutlama faaliyetine sahne olacaktır.

1938 yılının başlarında CHP Genel Sekreterliği tarafından (1936 yılındaki parti-devlet kaynaşması dolayısıyla valiler aynı zamanda o vilayetin CHP il başkanı sayıldığından) "Vali ve CHP Başkanlığına" hitaben 15. yıl kutlamaları doğrultusunda hazırlıkların yapılması için bir direktif gönderilir. 10 Mart 1938 tarihinde bu direktife göre; "Bu bayramı 15 yıldır başarılan büyük işlere memlekete ve millete mal edilmiş olan büyük devrimlere layık bir şekilde kutlamak için daha şimdiden tedbirler alınması düşünülmektedir. Bu cümleden olarak merkezde bir kutlama komisyonu teşkil edilecek bu komisyonun hazırlayacağı program ve vereceği direktifler dâhilinde muhitin şartlarına ve icatlarına göre hazırlanılmak üzere vilayetlerde de ayrıca komisyonlar teşkili bildirilecektir." Direktifte ayrıca il genel meclisi ve belediye meclislerince bütçelerin hazırlanmakta olduğu bu günlerde geçen yıllardaki ve özellikle 10. yıl kutlamalarındaki harcamaların dikkate alınıp bu harcamaların en az iki katı ödeneğin bütçeye konulması isteniyor. Bu direktifte dikkati çeken husus geçmiş kutlamalara oranla daha fazla bir ödeneğin ayrılmış olmasıdır. Nitekim bu direktifte bahsedilen merkezde bir kutlama komitesi kurulması yönünde çalışmalara başlanacak ve bir 15. yıl kutlamaları için ilk önce "Cumhuriyetin 15'inci Yılı Nasıl Kutlanmalıdır? Bir Avan Proje" başlığıyla bir Vedat Nedim Tör tarafından bir taslak hazırlanacaktır. Daha sonra ise hazırlanan bu taslak fazla bir değişikliğe uğramaksızın "Cumhuriyet'in On Beşinci Yıl Dönümünü Kutlama Talimatnamesi"ne dönüşecektir. Bu talimatnameye göre ilk olarak parti genel sekreterinin (ve aynı zamanda İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya'nın) başkanlığında dört kişilik bir merkez komitesi oluşturulacaktır. Bu komitenin üyeleri arasında Vedat Nedim Tör, Isparta milletvekili Kemal Ünal da bulunmaktaydı. İkinci olarak bütün yazışmaları yürütecek parti genel yönetim kurulunun baş sekreterinin başkanlığında bir kutlama bürosu kurulacaktır. Üçüncü olarak merkez komitesine bağlı sekiz büro faaliyete geçecektir. Bu bürolar sırasıyla;

- Süsleme ve ışıklandırma bürosu

- Propaganda trenleri bürosu

- Yayın ve afiş bürosu

- Sahne, film ve plak bürosu

- Söz bürosu

- Müzik bürosu

- Sergi bürosu

- Türkiye dışında kutlama bürosudur.

Dördüncü olarak bu büroların yapacağı işler sıralanırken üçüncü büronun yani yayın ve afiş bürosunun kapsamında "on beş yıllık yapılmış işler kitabını tertip etmek" bulunmaktaydı. Beşinci olarak yukarıda sıralanan büroların raporları

merkez komitesinden geçip parti genel sekreterinin onayından ve emrinden sonra direktifiyle yürürlüğe konulacak. Altıncı olarak merkez komitesinin kutlamaya ilişkin aldığı kararları parti genel sekreterliği vilayet ve parti başkanlıkları aracılığıyla uygulamaya koyacaktır. Yedinci olarak her vilayet, ilçe ve nahiyede bir kutlama komitesi her köyde ise bir kutlama heyeti kurulur. Sekizinci olarak vilayet parti başkanlıkları kutlama program ve işleri hakkında doğrudan merkez komitesiyle haberleşirler.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 20 Temmuz 1938 tarihli umumi müfettişliklere, valilere ve CHP başkanlarına yönelik göndermiş olduğu genelgede yaklaşan Cumhuriyetin 15. yıl kutlama hazırlıklarını hızlandırmak ve eksiksiz bir program yapmak için şu uyarıyı yapma gereğini duyacaktır: *“Cumhuriyetin 15. yıldönümü bayramının Cumhuriyetin yurda getirmiş olduğu ve bu rejimin istikbale vaat ettiği büyük inkişafı yurttaşlara anlatmak ve Cumhuriyetin feyzi içerisinde heyecanlandırarak bağlarını ve ümitlerini kuvvetlendirmek maksadıyla, 15. yıldönümü bayramını büyük ölçüde hareketli, sesli, manalı, fikirli, ışıklı ve renkli olarak tedbirler alınacaktır. Bu sebeple bütün hazırlıklar esaslı, devamlı ve dikkatli bir çalışma ile bayram gününe kadar ancak başarılabilir.”*

CHP Genel Sekreterliği tarafından Cumhuriyetin 15. yıl kutlamaları için “yapılacak işler” şöyle sıralanmıştır.

- Ticaret odalarının 15 yıllık faaliyetlerini gösteren bir bültenin çıkarılması.
- Kurumların, evlerin pencerelerinin önleri ile uygun cadde ve köprülerin bayram günlerinde çiçeklerle süslenmesi.
- Köyler için basit temsiller yazdırılması.
- Destan ve şiirler yazdırılması.
- Halk kürsüleri talimatı.
- Herkesin evlerini ve kurumlarını devlet ve parti bayraklarıyla süslemesi.
- Cumhuriyet’in ilanı saatinde her yerde büyük tezahüratın yapılması ve top atılması.
- Temel atma ve açma törenlerinin Cumhuriyet bayramı günleri içerisinde yapılması.
- Uçaklarla bildirilerin atılması.
- 15. yıl için bir prestij kitabının çıkarılması.
- Evler ve kurumların bayram geceleri bol ışıkla aydınlatılmaları.
- Yurt dışında Cumhuriyet bayramının kutlanması
- Duvar afişlerinin hazırlanması.
- İstanbul Konservatuarı tarafından yeni halk türkülerinin belirlenmesi.
- Bayram günlerinde ulaşım araçlarının süslenmesi ve ışıklandırılması.
- Öğrencilere ve izcilere bayram gösterilerinde geniş ölçüde yer verilmesi.

CHP Genel Sekreterliğinin bu uyarısı dikkate alınmış ve ilgili kurum ve kuruluşlar kendilerine verilen görevleri büyük ölçüde yerine getirmişlerdir. Nitekim Talimatname doğrultusunda 15. yıl kutlamaları için “XV inci yıl için yapılan işler”

başlıklı bir belgeye göre gerçekleşen icraat şöyle sıralanmıştır:

- Vilayet ve belediye bütçelerine Cumhuriyet bayramı için ödenek ayrılmıştır.
- Vilayet, ilçe, nahiye ve köylerde kutlama komitelerinin oluşturulması için parti örgütlerine “Umumi Müfettişliklere” talimat verilmiştir.
- Bakanlıkların, milli bankaların ve milli kurumların 15 yıl içindeki çalışmalarını gösterir bir rapor hazırlamış ve göndermişlerdir.
- Bakanlıkların, milli kurumların ve milli bankaların vilayet kutlama komitelerinin çalışmalarına yardımcı olmuşlardır.
- Bakanlıkların, bankaların, milli kurumların ve vilayetlerin kutlamalar için şenlik fişeği hazırlamışlardır.
- Tekel ürünleri 15. yıl için özel şekilde satışa çıkarılmıştır.
- Sümerbank’a gereken sayıda devlet ve parti bayrağı hazırlaması yönünde direktif verilmiştir.
- Kutlamalarda kullanılacak sloganların belirlenmesi yönünde ilgili kişilerden yardım alınmış ve sloganlar son şeklini almıştır.
- 15. yıla özgü posta pullarının bastırılması yönünde direktif verilmiştir.
- Vilayetlerden 15 yıllık çalışmalarını gösteren bir kitap çıkarılmasının istenmiştir.
- 15. yıl kutlamasının yurt dışındaki temsilciliklerimizde de kutlanması için gerekli ödeneğin ayrılması için girişimde bulunuldu.
- 15. yıl hatırası olarak bir madalyonun yapılması için sanatkarlara çağrıda bulunulmuştur.

Yukarıda ayrıntılı olarak sıraladığımız bu belgenin son kısmına göre 15. yıl kutlamalarına ilişkin yapılan çalışmalara dair bilgiler Başbakanlığa, Genel Kurmay Başkanlığına ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine sunulmuştur.

Cumhuriyetin 15. yıl kutlamaları programında yayın faaliyetinde ayrı bir yer ve önem verilecektir. Bilindiği üzere Cumhuriyet’in 10. yılında “1923-33, 10. Yıl Kitabı” çıkarılmıştı. 255 sayfalık bu kitaba mukabil Cumhuriyetin 15. yılı için çıkarılması düşünülen kitaba ayrı bir önem verilmiştir. Bu önemi bakanlıklara, milli kurumlara ve bankalara CHP Genel Sekreterliği tarafından yazılan direktifleri içeren yazışmalarda görmek mümkündür. Bakanlıklardan, örneğin Milli Eğitim Bakanlığını da kapsayan Kültür Bakanlığına CHP Genel Sekreterliği tarafından 17 Mayıs 1938 tarihinde gönderilen 15. Yıl Kitabı’na konulmak üzere bilgilerin istenmesi üzerine adı geçen bakanlık tarafından yazılan cevabi yazıda “Cumhuriyet’in 15. yıldönümü münasebetiyle partimiz tarafından çıkarılacak kitaba konulmak üzere 15 yıllık kültür faaliyetimiz hakkında bakanlığımızca hazırlanan raporun iki sayısı parti genel sekreterliğine sunulmuştur.” “Milli kurumlar” başlığı altında örnek olarak Türk Dil Kurumu’nun CHP Genel Sekreterliğine sunduğu raporda “Türk Dil Kurumu’nun kuruluşundan beri olan çalışmaları hakkında hazırlanan rapor ilişikte sunulmuştur. Bunun bir kopyası da kültür Bakanlığına gönderilmiştir. Cumhuriyet’in 15. yıldönümü kitabına olduğu gibi veya kısaltılarak konulması yüksek buyruğunuza bağlıdır.” denilmiştir. 15 yıl kitabına konulmak üzere Milli bankalar kısmı için istenilen bilgilere yine ayrı bir önem verilmiştir. Bu önemi CHP Genel Sekreterliği tarafından CHP Genel yönetim kurulu üyesi Hüsnü Çakır’a yazılan yazıda görmek mümkündür. Şöyle: “ Cumhuriyet’in 15. yıldönümü bayramında parti tarafından neşredilecek kitapta milli büyük bankalar ayrı bir yer alacaktır. Bankalardan alınan raporların zat-ı alileri tarafından tetkik ve

lüzumlu görülen eksikliklerin ilavesi ve fazlaların çıkarılarak bunlara bir de mukaddeme yazılmasını rica ederim.”

Bakanlıklar, milli kurumlar ve milli bankalara yazılan ve 15. yıl kitabı için istenen bilgiler sonuç olarak 611 sayfalık “15. Yıl Kitabı” gayet hacimli bir eseri ortaya çıkaracaktır. Bu kitabın redaksiyon işlerini Vedat Nedim Tör üstlenmiştir. Bu kitabın ayrıca Fransızca ve Arapçası da hazırlanacaktır. Bu 15. yıl prestij kitabının vilayetler tarafından çıkarılacak olan 15. yıl kitaplarının hazırlanmasında doküman olarak da kullanılması için aynı zamanda parti genel sekreterliği tarafından valiliklere ve il başkanlıklarına direktif verilecektir. Tam anlamıyla bir prestij kitabı olan bu çalışma örneklerini verdiğimiz yazışmalardan da anlaşılacağı üzere ilgili kurum ve kuruluşlardan tek tek toplanan ve bütünüyle belgesel, istatistikleri içeren ve sonuç olarak Cumhuriyet’in ilk 15 yılını inceleyecekler için her zaman bir başvuru kaynağı niteliğini koruyacaktır.

Cumhuriyet’in 10. yıl kutlamaları çerçevesinde vilayetlerle ilgili kitaplar genelde o bölgenin ticaret ve sanayi odası tarafından hazırlanmıştır. O tarihte Halk Evleri’nin de 1932’de kurulduğu hatırlanırsa Halkevlerinin bu yayın faaliyetlerine katılmadığı görülmektedir. Oysa 1938 yılında Halkevleri kuruluş aşamasından gelişme ve genişleme aşamasına geçmiş olduğundan bahsedilecek olan vilayetlerle ilgili 15. yıl kitaplarının hemen hepsi Halkevlerinin katkılarıyla hazırlanacaktır. Cumhuriyet’in 15. yılı çerçevesinde vilayetlerle ilgili hazırlanan kitapların sayısı 38’dir. Bu kitaplardan günümüzde Adana vilayetiyle ilgili iki kitap çıkmıştır. Birincisi o günlerde Adana vilayetinin adı olan Seyhan’la ilgili olanı. İkincisi ise yine o günlerde Seyhan’ın merkezi olan Adana ile ilgili kitap. Bu kitaplar özellikle yerel tarih araştırmaları bakımından önemli belge ve bilgileri içermektedir. Ayrıca bir tür il yıllıkları sayılabilecek bu kitapların, 1967’ye kadar Türkiye’de il yıllıklarının çıkmadığı hatırlanacak olursa önemi ve değeri daha iyi anlaşılabilir. Cumhuriyet’in 15. yılı için hazırlanan bu vilayet kitaplarının önsözlerine bakılacak olursa yayınlanış amaçları hakkında Diyarbakır ve Afyon 15. yıl kitaplarının önsözlerinde şu ifadeler rastlanmaktadır. Afyon kitabının önsözünde vali ve aynı zamanda CHP il başkanı olan Durmuş Evrendilek bu çalışmanın amacını şöyle açıklamaktaydı: *“Afyon vilayetinin 15. senesini yaşayan cumhuriyet idaresi içinde, Atatürk devrinde göstermiş bulunduğu varlıkları ve nail olduğu cumhuriyet nimet ve eserlerini yazı, resim ve grafiklerle arz etmeyi hedef tutmuş olan bu kitap...”* Diyarbakır kitabının önsözünde ise kutlama komitesinin imzasıyla kitabın amacı şöyle belirtilmiştir: *“...Osman oğulları zamanında hasta adam diye tanınan Türkiye, bugün insanlığın, medeniyetin ve milli varlığın en parlak, en sağlam bir örneği cihan muvazenesinin en kuvvetli temel taşı olarak tebcil edilmektedir...Cumhuriyetimizin bugün 15. yıldönümünü bütün inanç ve heyecanlarımızda kutlularken bu eserleri Cumhuriyet Türkiyesinin içinde bir parça olan Diyarbakır’ın kavuştuğu nimetleri ve yenilikleri bir kere daha yaymak bahtiyarlığına kavuşmuş oluyoruz.”*

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 15. yıl kutlamaları çerçevesinde Halkevlerinde ve okullarda temsiller verilmesini planlamış ve bu doğrultuda dönemin ünlü yazarlarından piyes yazmalarını istemiştir. Örneğin CHP Genel Sekreterliği tarafından Reşat Nuri Gültekin’e 27 Temmuz 1938’de gönderilen yazıda şöyle denilmektedir:

“ Cumhuriyet’in 15. yıldönümü bayramının manalı ve fikirli de olması için icap eden tedbir alınmaktadır. Bu arada bayram günlerinde Halkevlerinde, mekteplerde temsiller verdirmek istiyoruz. Bu maksada uygun olacak şekilde bir piyes yazarak vaktin darlığı, eserin tabı, tevzi ve sahneye konacak hale gelmesi geçecek müddeti göz önünde bulundurarak mümkün olan en kısa zamanda göndermenizi rica ederim.”

CHP Genel Sekreterliği 8 Ağustos 1938 tarihinde valiliklere ve il başkanlıklarına gönderilen bir yazıda bayram günü caddelerde, sokaklarda salonlarda ve duvarlarda yer alacak “rejim ve inkılâbımıza ait (57) vecize”nin hazırlandığı bildirilerek 10. yıl törenleri esnasında kullanılan vecizelerden 15. yıl için belirlenen listede bulunmayanların

kullanılmaması yönünde bir uyarı yapılacaktır. 15. yıl kutlamaları için belirlenen vecizelere örnek olarak şunlar verilebilir:

- 15 yıldan bin beş yüzüncü yılımızı görüyoruz.
- Büyük millet, büyük insan yetiştirendir.
- Atatürk'ün adı bayrağımızdır.
- Cumhuriyet (olamaz) ı (olur) yaptı.
- Türk ordusu düşmana düşman sulha dosttur.
- Türk kadını en büyü inkılapçısı sen doğurdun.
- Dünü unutma bugünü iyi anlarsın.
- Cumhuriyet malın da yabancısını yendi.
- Eskinin sonu Sevr, yeninin başı Lozan.

15. yıl kutlamaları için Cumhuriyet Halk Partisi'nin aynı zamanda yayın organı sayılan Ulus Gazetesi'nin 29 Ekim'de nasıl çıkacağı yönünde gazete yönetiminden direktif istenmesi üzerine CHP Genel Sekreterliği 11 Ekim 1938 tarihinde şu esasları içeren direktifi verecektir:

- Ulus o gün için 84 sayfalık bir ilavesi ve Atatürk'ün güzel bir kap içinde portresini içerecek şekilde çıkacaktır.
- Ulus'un 29 Ekim özel sayısının 84 sayfalık bu eki için ayrıca 5 kuruşluk değer biçilmiştir.
- Bu özel sayı 40 bin adet basılacaktır.
- Gazetenin İstanbul'da İzmir'de ve Adana'da ve bu şehirlerin güzergahındaki şehirlerde bayramın ilk günü okuyucuların eline geçebilmesi için gereken önlemler alınacaktır.
- Ulus gazetesi aynı zamanda partinin yayın organı olduğu için "15 yıllık inkılap ve cumhuriyet hayatımızın iyi ve layık bir makedisi olarak hazırlanılıp çıkarılacağı tabiidir."

Cumhuriyet'in 15 yıl kutlamaları çerçevesinde özellikle yayın faaliyetlerine bakıldığında bu yayınların içerikleri ve yoğunluğuna 1973 yılına kadar ulaşamayacaktır şeklinde bir yargıya varmak yanlış olmayacaktır.

Bütün bu hazırlıkların tamamlanmasından sonra Ankara'da 29 Ekim 1938'de yapılan resmi törende Atatürk hastalığı sebebiyle bulunamayacak ve Atatürk'ün Cumhuriyetin 15. yılı kutlama konuşması Başbakan Celal Bayar aracılığıyla yapılacaktır. Atatürk Türk milletine Celal Bayar aracılığıyla son kez hitap ettiği bu konuşmasında ayak sesleri duyulan İkinci Dünya Savaşı tehlikesinden dolayı Türk ordusuna ayrı bir önem vermiştir.

Cağfer GÜLER

KAYNAKAÇA

AKBAYRAK, Hasan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", **Tarih ve Toplum**, C 8, S 43, Temmuz 1987, s.31-38.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2. Cilt, II. Baskı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1959.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Cumhuriyet Halk Partisi Fonu. (BOA.CHF)

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi; II. Kanun 1938'den-30 Haziran 1938 Tarihine Kadar, Cilt 12, Ulus Basımevi, Ankara 1938.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı, Temmuz 1938'den 31 I. Kanun 1938 Tarihine Kadar, Cilt 13, Zerbamat Basımevi, İstanbul 1940.

ÖZTÜRKMEN, Arzu, "Millî Bayramlar: Şekli ve Hatırası-I", **Toplumsal Tarih**, C 5, S 28, Nisan 1996, s.29-35.

ÖZTÜRKMEN, Arzu, "Millî Bayramlar: Şekli ve Hatırası-II", **Toplumsal Tarih**, C 5, S 29, Mayıs 1996, s.6-12.

ÖZTÜRKMEN, Arzu, "Bayramlar ve Hatıraları", **Üç Kuşak Cumhuriyet**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.53-55.

SAKAOĞLU, Necdet, "Bayramlar da Değişti", **75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.107-122.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-on-besinci-yil-kutlamalari/?pdf=3711> adresinden erişilmiştir